

1. Азарова Л. Є. *Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції*. – Вінниця, 2000. – 222 с.
2. Brodowska-Honowska M. *Zarys klasyfikacji polskich derywatów*. – Warszawa, 1967. – 99 s.
3. Горпинич В. О. *Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія*. – К., 1999. – С. 128–130.
4. Grzegorzczukowa R. *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*. – Warszawa, 1984. – 96 s.
5. Карпіловська Є. А. *Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація*. – К., 1999. – С. 170–238.
6. Клименко Н. Ф. *Основи морфеміки сучасної української мови*. – К., 1998.
7. Клименко Н. Ф. *Система афіксального словотворення сучасної української мови*. – К., 1973. – 168 с.
8. Клименко Н. Ф. *Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові*. – К., 1984. – 252 с.
9. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. *Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови*. – К., 1998.
10. Кочан І. М. *Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові*. – Львів, 2004. – 519 с.
11. Левицький В. *Матеріяли до фізичної термінології. Ч. 1 // Записки НТШ*. – Львів, 1896. – Т. 11 – С. 1–12.
12. Левицький В. *Матеріяли до фізичної термінології. Ч. 2, 3 // Збірник математично-природописно-лікарської секції НТШ*. – Львів, 1898. – Т. 3. – Вип. 2. – С. 1–13.
13. Левицький В. *Матеріяли до фізичної термінології. Ч. 4 // Збірник математично-природописно-лікарської секції НТШ*. – Львів, 1902. – Т. 8. – Вип. 2. – С. 1–12.
14. Найдено Л. І. *Типи складних слів у фізичній термінології // Питання граматичної будови української мови*. – К., 1979. – С. 50–57.
15. *Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах*. – К., 1993. – 238 с.
16. *Словник фізичної термінології (Проект). Зредагував В. Фаворський*. – Х., 1932. – VI+214 с.
17. *Словник української фізичної термінології (Проект)*. – К., 1918. – 133 с.
18. *Словотвір сучасної української літературної мови*. – К., 1979.
19. *Фізичний термінологічний бюлетень*. – К., 1935. – 82 с.
20. Fleischer W. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. – Leipzig, 1976. – 364 s.

УДК 811.111'06'373.46'373.611=03.111=161.2

Ольга Руда

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРЕФІКСАЛЬНО-КОНВЕРСИВНІ ТЕРМІНИ ТЕРМІНОСИСТЕМИ НАВІГАЦІЇ Й СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

© Руда О., 2005

У статті розглядаються термінологічні елементи терміносистеми навігації. Аналіз і переклад здійснювалися на основі термінів, які утворені за допомогою взаємодії словотвірних процесів конверсії й префіксації.

The article provides certain insights into the terminology from the field of navigation and its translation. The study is restricted to the terms formed with the help of word-building processes of conversion and prefixation.

У сучасному мовознавстві визначають такі основні властивості терміна: дефінітивність; відносна стабільність слів для вираження наукового й технічного поняття в межах однієї наукової концепції або окремої науки; системність, тобто здатність слова, яке виражає наукове й технічне поняття, посідати певне місце в системі термінів даної концепції й науки; властивість відтворюватися в науковому й технічному мовленні [5, с. 5]. Однак у даному дослідженні терміном визнається слово, яке частково або повністю в усіх своїх значеннях (не обов'язково включаючи основне) виражає специфічне наукове, технічне поняття функціонує в спеціальній сфері. А. В. Барандеев розуміє термін як слово або словосполучення, що є точним найменуванням

спеціального поняття конкретної галузі науки, техніки, виробництва або мистецтва [3, с. 13]. В ідеальному випадку терміни – це слова, смислова структура яких вичерпується значеннями, пов'язаними зі спеціальною сферою знання [2, с. 7]. Абсолютний термін – слово, яке функціонує лише й виключно як елемент спеціальної термінології і не має зовнішнього відповідника до загальноновживаного слова [11, с. 5].

Особлива роль навігації, суднобудування, рибальства для англійського народу, зумовлена специфікою кліматичних, природних умов країни, знаходить своє відображення в багатстві термінологічної лексики, яка виражає поняття із цих сфер [1, с. 4]. Терміносистема навігації вивчається в межах взаємодії словотвірних процесів префіксації й конверсії. Проблема взаємодії конверсії й префіксації в утворенні термінологічних одиниць залишається ще не до кінця вивченою, тому завданням дослідження є аналіз конверсивної та префіксально-конверсивної англійської термінологічної лексики навігації та її переклад на українську мову. Також важливим було встановити тенденції й закономірності, які визначають утворення й закріплення в професійній мові нових слів у термінологічному значенні. Розглядаючи ці слова, цікаво було дослідити їх етимологію та транспонуючі префікси, за допомогою яких утворені досліджувані одиниці. Термінологія навігації базується на голандизмах [8, с. 11], скандинавізмах [7, с. 14], французьких запозиченнях. Навігаційні терміни англійської мови обмежені у вживанні професійним параметром [6, с. 34]. Проаналізовано 167 префіксальних конверсивів терміносистеми навігації. Цю групу складають терміни, утворені шляхом конверсії, реконверсії, взаємодії конверсії та префіксації, значення яких стосуються сфер навігації, суднобудування, виготовлення вітрил і рибальства. Приналежність префіксальних конверсивів до цієї терміносистеми встановлювалася шляхом виявлення в них спеціальних приміток *Nautical, Naval, Angling, Shipbuilding, Saimaking* у словнику NED [15] і вибірки з термінологічних словників [12; 13; 14].

Запозичені та гібридні префіксально-конверсивні терміноелементи становлять понад 70 % навігаційного термінологічного поля. Серед термінів терміносистеми навігації найчисельнішу групу становлять прикметники – 39 %, також чисельними прикладами представлені дієслова – 27 % і прислівники – 23 %. Найменшу групу нараховують похідні терміни-іменники – 11 %. І. В. Бондаренко, досліджуючи термінологію мореплавства, підкреслює, що серед цих одиниць поширені утворення із префіксами: *re-* (*refloat, reshipe*); *dis-* (*dismast, disembark*); *de-* (*deice, deperm*); *em-/im-* (*emmergance, immergance*). Ці регулярно відтворювані афікси містять певні категоріальні значення: повторення дії передається префіксом *re-*, невиконання або відмова від дії афіксами *dis-*, *de-*, заперечне значення має префікс *in-*, рух у напрямку до якого-небудь положення чи стану виражається префіксом *a-*. Префікс *a-* утворює терміни-прислівники, розповсюджені в мореплавстві: *aboard, abreast, ahull* [4, с. 11].

Термінологічні елементи терміносистеми навігації утворені за допомогою чотирьох моделей. Поряд із функціонуванням $N \rightarrow V$ (*balance, n \rightarrow balance, v; skin, n \rightarrow skin, v*), $A \rightarrow V$ (*free, adj \rightarrow free, v*), $V \rightarrow N$ (*claw, v \rightarrow claw, n*) моделі $Pr + N \rightarrow V$ – *outrange, v* (1890), $Pr + N \rightarrow Adj$ (*atrip, adj*), $Pr + N \rightarrow Adv$ (*aweather, adv*) також продуктивні серед одиниць цього термінологічного поля: *a - starboard, adv* (1627–30), *astern, adv* (1675), *abreast, adv* (1697). Твірні цієї сфери полісемантичні, однак терміни моносемантичні, крім: *abreast, adv. phrase* (1697) – 1) «на рівні (про човни)», 2) «на траверсі»; *astern, adv* – 1) «про місце розташування: на кормі» (1675), 2) «у задній частині» (1627), 3) «про рух: назад» (1681). У ряді випадків шляхом метафоричного й метонімічного переносів утворюються полісемічні терміни, причому основою для кожного наступного переносу може служити й початкове значення загальнолітературного слова, й уже закріплене термінологічне значення. І. С. Квитко, В. М. Лейчика, Г. Г. Кабанцева вважають, що «причиною появи багатозначності термінів усередині терміносистеми може бути присвоєння терміну значення, яке має загальні ознаки зі значенням терміна, що виражає інші поняття» [10, с. 22]. Є. Д. Коновалова підкреслює, що хоча термінологічне значення загальноновживаного слова генетично й представляє собою одне зі значень одиниць багатозначного слова, але воно відрізняється від системи його значень специфікою свого мовленнєвого застосування. Беручи загальноновживане слово в його термінологічному значенні, ми, слідом за Є. Д. Коноваловою, розглядаємо дане слово як елемент однієї або декількох термінологічних сфер і тому називаємо його терміном [11, с. 7].

За нашими даними в утворенні термінів навігаційної терміносистеми беруть участь 28 транспонуючих префіксів, продуктивність яких неоднакова. У кількісних параметрах це виражається таким чином: одинадцять автохтонних – *after-, all-, be-, fore-, off-, on-, out-, over-, un-, under-, up-*, запозичені префікси налічують 17 одиниць, а саме *a-, anti-, contra-, counter-, de-, dis-, em-/en-, im-/in-, inter-, multi-, non-, pre-, re-, sub-, super-, trans-, uni-*. Чужомовні префікси *contra-, inter-, pre-, super-* і *trans-* виявилися непродуктивними в різні періоди розвитку англійської терміносистеми навігації. Найпродуктивнішим запозиченим префіксом є *a-*, похідні термінологічні одиниці з яким становлять 21,65% (34 одиниці). Префіксально-конверсивні терміни із транспонуючим префіксом *a-* утворюються за п'ятьма моделями й перекладаються словосполученнями із словами «на», «у», «до», «проти», «долі», «ззаду», «поза» або описово: Pr + n → Adv: *abeam, adv* «на сволоку, просто сволока, прямокутно (до) хребта у міжчовенні»; *afoul, adv* «у клопоті»; *ashore, adv* «на березі, на берег, на міліні, на ґрунті»; *areak, adv* «шпилем, на шпилі, сторч над (якорем)»; *aweather, adv* «до, проти вітру, навітряно»; Pr + adj → Adv: *aflat, adv* «на одному рівні, горизонтально, пласко»; *alow, adv* «долі (у долішній частині судна)»; Pr + n → V: *amass, v* «збирати, накопичувати»; Pr + n → Adj: *astern, adj* «ззаду, поза кормою, на кормі»; *atrip, adj* «піднятий, відокремлений від ґрунту (про якір), не зарифлений (про парус)»; Pr + v → Adv: *aswim, adv* «на плаву»; *awash, adv* «при воді, на поверхні води, затоплений водою». Похідні терміни із транспонуючим префіксом пишуться разом. Проте трапляється й написання через дефіс: *a-cockbill, adv* «закогучено, закукурічено (про жердь супроти палуби, також про якір)».

З транспонуючими префіксами *after-, all-* та напівпрефіксом *back-* зафіксовано по одному прикладові, утворених за моделлю Pr + n → Adj: *aftermast, adj* «найближчий до корми», *all-weather, adj* «(здатний діяти) за будь-яких метеорологічних умов, всепогодний», *back-step, adj* «зворотно східчастий (про спосіб зварювання)». Заперечний транспонуючий префікс *anti-* утворює похідні терміни терміносистеми навігації за трьома моделями: Pr + n → Adj – *antihalo, adj* «протиореольний»; *antitorpedo, adj* «протиторпедний» та Pr + v → Adj – *antiwear, adj* «протизношувальний»; Pr + v → N: *antifreeze, n* «антифрїз, незамерзаюча суміш». Префіксально-конверсивні терміни навігаційної терміносистеми із префіксом *anti-* мають значення «проти (анти-) того, що позначено твірною основою» і можуть перекладатися на українську мову наступними способами: 1) словами із префіксом «проти»: *antiboat, adj* «протикатерний»; *antiradar, adj* «протирадіолокаційний»; 2) словами із префіксом «анти»: *antifriction, adj* «антифрикційний, який зменшує тертя»; *antinoise, adj* «антишумовий». Усі похідні терміни-прикметники із транспонуючим префіксом *anti-* пишуться разом.

Надзвичайно низькою продуктивністю у сфері навігації вирізняється також транспонуючий префікс *be-*, який утворює похідні за моделями: Pr + adj → V – *becalm, v* «стишувати, перехопити вітер»; Pr + n → V – *becloud, v* «захмарити»; Pr + v → Adj – *beset, adj* «затиснутий, затертий льодом». Із транспонуючим префіксом *contra-* теж зафіксовано один приклад – *contraflow, n* «зустрічна течія», також шляхом реконверсії утворений прикметник *contraflow, adj* «проти течії». Таке ж явище спостерігаємо в префіксального конверсива *countersink, v* «зенкувати, роззенковувати (отвір)», від якого шляхом реконверсії утворено прикметник «роззенкований, потайний, із потайною головкою», а також у терміна *counterflow, n* «зворотна, зустрічна течія, протитечія», від якого утворився прикметник *counterflow, adj* «протитечієвий», так само як і за моделлю N → Adj утворені наступні терміни *countermissile, adj* «протиракетний»; *counterrocket, adj* «протиракетний». За моделлю Pr + n → V утворено термін *counterflood, v* «затоплювати відсіки протилежного борту (для вирівнювання крену й диференту корабля)». Префіксально-конверсивні терміни з префіксом *counter-* перекладаються такими способами: 1) похідними термінами із префіксом *pro-*; 2) термінами словосполученнями, що містять слова «протилежний», «зворотний», «зустрічний» [9, с. 64].

Похідні терміни із транспонуючим префіксом *de-* утворені за однією моделлю Pr + n → V і налічують дев'ять одиниць. Загальне значення префіксально-конверсивних термінів навігації «вилучати, виводити, видаляти, порушувати»: *debug, v* «виявляти й усувати несправності»; *declutch, v* «виключати муфту зчеплення»; *degauss, v* «розмагнічувати (обмотувальним способом) (корабель)»; *deice, v* «видаляти лід (при зледенінні)». Синонімічний заперечливому префіксу *de-* є префікс *dis-*, який утворює похідні терміни за моделлю Pr + n → V і має значення «позбавляти, розібрати,

знімати», *dismast*, *v* «знімати (забирати) щогли, рубати рангоут». Зафіксовано також два синоніми з ідентичними основами та синонімічними префіксами: *disbark*, *v* «вилізти, висадити(ся), розвантажити(ся) та *debark*, *v* «розвантажити з корабля на берег, висаджуватися, розвантажуватися». Похідні навігаційні терміни із префіксами *de-*, *dis-* перекладаються термінами словосполученнями, до складу яких входять слова «усувати», «виключати», «видаляти», «позбавляти», «знімати», «розвантажувати» тощо.

За допомогою транспонуючого префікса *em-* та його варіанта *en-* утворено терміни навігаційної терміносистеми за моделлю $Pr + n \rightarrow V$: *embank*, *v* «закріпляти набережними»; *embay*, *v* «закривати в бухті, вводити (судно) в залив»; *encase*, *v* «запаковувати, закривати, вставляти»; *encircle*, *v* «оточувати, обертатися (навколо чогось)». Серед термінологічних одиниць зафіксовано один полісемант *embark*, *v*: 1) «посадити(ся) на судно для мандрівки, набаркасити(ся)»; 2) «вантажити (вагу на судно)». Похідні терміни із транспонуючим префіксом *em-/en-* перекладаються термінами-словосполученнями, що містять слова «закріпляти», «закривати», «вводити», «оточувати» тощо. Транспонуючий префікс *fore-* також бере участь в утворенні термінів навігаційної терміносистеми. Похідні із префіксом *fore-* утворені за моделями $Pr + v \rightarrow N$ – *fore-reach*, *n* «сягати наперед, простягати»; *forehold*, *n* «носовий трюм» та $Pr + adj \rightarrow N$ – *foredeep*, *n* «глибоководний жолоб (впадина), передова впадина, передгірний вигин» і перекладаються на українську мову термінами зі словами на кшталт «передовий», «носовий», «наперед». Транспонуючий префікс *fore-* у терміносистемі навігації не є продуктивним. Похідні префіксально-конверсивні терміни пишуться разом і через дефіс.

За допомогою транспонуючого префікса *in-* та його фонетичного варіанта *in-* утворено 13 термінів (8,2 %) терміносистеми навігації. За словотвірною моделлю $Pr + v \rightarrow N$ утворені віддієслівні іменники *income*, *n* «надходження (про хвилю)»; *inlet*, *n* «шахта, вузька протока, впуск, бухта»; *input*, *n* «ввід, подавання, установка, вхідні клеми». Похідні терміни-іменники з цим префіксом перекладаються на українську мову термінами із словами «ввід», «вхід», «впуск». Похідні терміни-прикметники утворені за моделлю $Pr + n \rightarrow Adj$ і перекладаються термінами з словами «внутрішній», «всередині» тощо: *inboard*, *adj* «внутрішній, усередині корабля, стаціонарний»; *inland*, *adj* «внутрішній, віддалений від моря, всередині країни»; *in-line*, *adj* «розташований у лінію, рядний (про двигун)». Терміни-прислівники у терміносистемі навігації утворені від мотивувальних іменникових основ за моделлю $Pr + n \rightarrow Adv$ і перекладаються на українську мову термінами, що включають слова «біля», «усередині», «на ходу», «у напрямку» тощо: *in-motion*, *adv* «на ходу, в русі»; *in-phase*, *adv* «у фазі, який співпадає по фазі, що знаходиться у фазі, синфазне»; *inshore*, *adv* «біля берега, (у напрямку) до берега (з боку моря), прибережний»; *inboard*, *adv* «(що знаходиться) усередині судна, всередину (у напрямку до діаметральної площини)». Терміни із цим префіксом пишуться разом і через дефіс.

Терміни навігаційної терміносистеми із транспонуючим префіксом *inter-* є малочисленими і утворені за словотвірною моделлю $Pr + n \rightarrow Adj$. Похідні терміни мають значення «проміжний, між тим, що позначено твірною основою» і перекладаються похідними термінами із префіксом *між-*: *interstage*, *adj* «проміжний, міжкаскадний»; *inter-island*, *adj* «міжострівний», і пишуться разом та через дефіс. Префікс *multi-* теж використовується у терміносистемі навігації, утворюючи похідні зі значенням «багато» за моделями $Pr + n \rightarrow Adj$ і перекладаються складним терміном з основою «багато-» або терміном, до структури якого входить слово «багато» [9, 76]: *multipath*, *adj* «багато шляховий (про хвилю)»; *multilayer*, *adj* «багатошаровий»; *multistrand*, *adj* «багаторядний (про тросик для опускання приладів)»; *multiurpose*, *adj* «багатоцільовий, універсальний»; *multirange*, *adj* «багатодіапазонний»; *multistage*, *adj* «багатоступеневий, багатокаскадний» та за $Pr + adj \rightarrow N$ – *multiangular*, *n* «багатокутник». Префіксально-конверсивні терміни з *multi-* пишуться разом: *multistep*, *adj* «багатоступеневий, багаторядний»; *multivalve*, *adj* «багатоламповий»; *multiwave*, *adj* «багатохвильовий»; *multiwire*, *adj* «багатопровідний, багатожильний». Терміни-прикметники навігаційної терміносистеми утворені за допомогою транспонуючого префікса *non-* із заперечним значенням за словотвірною моделлю $Pr + n \rightarrow Adj$ і перекладаються термінами із префіксом *не-* або словосполученням із часткою *не* [9, с. 78]: *nonskid*, *adj* «нековзний»; *nonslip*, *adj* «нековзний»;

nonplankton, adj «не приналежний до планктону»; *nonvortex, adj* «невихровий». Терміни з *non-* моносемантичні і пишуться із префіксом разом.

За двома словотвірними моделями утворені терміни із транспонуючим префіксом *off-*: *Pr + n* → *Adv – off-course, adv* «убік від прийнятого курсу»; *offward, adv* «у напрямку до відкритого моря»; *Pr + v* → *N – offtake, n* «відвід, відвідний канал» та *Pr + n* → *Adj – off-center, adj* «зміщений від центра, не в центрі, (що знаходиться) за межами діаметральної площини»; *off-design, adj* «нерозрахований (про режим), відхилений від проектної величини»; *off-gauge, adj* «нестандартний»; *off-line, adj* «автономний, незалежний». Похідні терміни із префіксом *off-* перекладаються на українську мову складним терміном, що містить слова на кшталт «у бік», «у напрямку», «зміщений», «відхилений», «незалежний». Префіксальні відіменникові прислівники й прикметники пишуться через дефіс та разом. Терміни із транспонуючим префіксом *off-* моносемантичні. З напівпрефіксом *on-* зафіксовано три приклади, утворені за моделями *Pr + n* → *Adj – on-line, adj* «неавтономний, спільний з основним обладнанням, який працює в темпі надходження інформації» та *Pr + n* → *Adv – on-shore, adv* «у напрямку до берега», що перекладаються на українську мову складним терміном. Похідні терміни пишуться через дефіс і разом.

Транспонуючий префікс *out-* бере участь в утворенні термінів навігаційної сфери й утворює похідні префіксально-конверсивні одиниці за чотирма словотвірними моделями: *Pr + v* → *Adj – outbound, adj* «що йде в плавання, що виходить із гавані», *Pr + n* → *Adj – outshore, adj* «віддалений від берега» і шляхом повторної дії конверсії утворено прислівник *outshore, adv* «убік моря», *Pr + v* → *N – outlet, n* «вихід, вивід, випускний клапан»; *output, n* «вихід, потужність, вихідний сигнал, вихідні дані»; *outreach, n* «виліт (стріли, крана), салінг», *Pr + n* → *Adv – outboard, adv* «до, проти облавка (від середньої лінії, у напрямку до боків судна)». Похідні навігаційні терміни із транспонуючим префіксом *out-* перекладаються складним терміном, що може містити слова «що йде», «що виходить», «вихід», «вивід», «виліт», «у напрямку до». Префіксально-конверсивні терміни моносемантичні із транспонуючим префіксом *out-* пишуться разом. Із префіксом *over-* похідні терміни терміносистеми навігації утворені за чотирма моделями: *Pr + n* → *V – overfish, v* «переловити (рибу)»; *overstock, v* «пускати в ставок занадто велику кількість риби», *Pr + v* → *N – overhang, n* «звис (корми), виліт (стріли, крана)», *Pr + n* → *Adv – overboard, adv* «за облавки, за облавки (у воду, у воді), за бортом»; *overside, adv* «за борт, за бортом», *Pr + n* → *Adj – overhead, adj* «верхній». Префіксально-конверсивні терміни з префіксом *over-* перекладаються такими способами: 1) терміном із префіксом *nep-*; 2) складним терміном, що містить слова «занадто», «великий»; 3) складним терміном, що містить прийменник «за» [9, с. 81]. Терміни із транспонуючим префіксом *over-* моносемантичні і пишуться разом. Зафіксовано один префіксально-конверсивний термін із префіксом *pre-* у словосполученні *pre-flight planning* «передпольотна коверза», що утворений за моделлю *Pr + n* → *Adj*. Також одним полісемантичним прикладом представлений транспонуючий префікс *trans-* і перекладається терміном із префіксом *nep-* – *transponder, n* «переповідач, переказувач», утворений за моделлю *Pr + v* → *N*. Нечисленна кількість – шість термінів (3%) навігаційної терміносистеми зафіксована із транспонуючим префіксом *re-*. Префіксально-конверсивні похідні утворені за моделями *Pr + n* → *V – refloat, v* «підіймати (затонуле судно), знімати з мілини, відновлювати плавучість»; *reroute, v* «змінювати маршрут»; *refuel, v* «поповнювати запаси палива, приймати паливо, замінювати паливо (у реакторі), перезаряджати (реактор)»; *reload, v* «перезавантажувати, повторно навантажувати, перезаряджати»; *rewater, v* «поповнювати запас води» та один приклад за моделлю *N* → *V – reecho, n* «повторна луна» → *reecho, v* «відбивати луну». Навігаційні похідні терміни з префіксом *re-* перекладаються на українську мову наступними способами: 1) терміном із префіксом *nep-*; 2) складним терміном, що містить слова «відновлювати», «поповнювати», «замінювати»; 3) складним терміном, що містить слово «повторно».

Транспонуючий префікс *sub-* із загальним значенням «нижчий, під тим, що позначений твірною основою» утворює префіксально-конверсивні терміни-прикметники терміносистеми навігації за моделлю *Pr + n* → *Adj – subcaliber, adj* «підкаліберний»; *subwater, adj* «підводний»; *subzero, adj* «нижчий за нуль, від’ємний». Похідні терміни з транспонуючим префіксом *sub-*

перекладаються здебільшого наступними способами: 1) терміном із префіксом *nid-*; 2) складним терміном, що містить слово «нижчий» або описово [9, с. 94]. Похідні одиниці з цим префіксом моносемантичні й пишуться разом: *subbotom, adj* «піддонний, який стосується до товщі осадових порід»; *subsurface, adj* «підводний, зовнішній». Із транспонуючим префіксом *super-* зафіксовано один термін *supercharge, n* «перевантаження, наддування (двигуна)», від якого шляхом конверсії за моделлю $N \rightarrow V$ утворено префіксальний конверсив *supercharge, v* «перевантажувати, працювати з наддуванням». Навігаційні терміни з префіксом *super-* перекладаються на українську мову термінами з префіксами *пере-, над-*. Також три терміни помічено із префіксом *uni-*, які утворені за моделлю $Pr + n \rightarrow Adj$ і перекладаються складним терміном із початковою основою «прямо-», «одно-»: *uniflow, adj* «прямоточний, однопрохідний»; *unicolor, adj* «одноколірний», *unipole, adj* «однопольовий». Ці терміни моносемантичні і з префіксами пишуться разом.

Транспонуючий префікс *un-* утворює префіксально-конверсивні терміни за однією словотвірною моделлю $Pr + n \rightarrow V$ і вони перекладаються: 1) складними термінами, що містять слова «вивантажувати», «знямати», «виводити», «виносити»; 2) термінами із префіксами *від-* або *роз-*: *unballast, v* «вивантажувати, знімати баласт»; *undock, v* «виводити з доку (корабель)»; *unstow, v* «знямати похідні кріплення, вивантажувати з трюмів»; *unwater, v* «осушувати, відкачувати воду, спорожнювати (про шлюз)». Серед похідних термінів зафіксовано один полісемант *unship, v*, який у сфері навігації володіє трьома значеннями: 1) «пересунути (напр., весло) на своє місце»; 2) «розібрати, розкласти що-небудь на частини»; 3) «винести що-небудь із судна, із корабля». У терміносистемі навігації знаходимо нечисленні приклади із транспонуючим префіксом *under-* – 2% (4 терміни), утворені за трьома моделями $Pr + n \rightarrow V$ – *underhaul, v* «стояти на якорі під кутом до якірного ланцюга (під впливом течії)», $Pr + n \rightarrow Adj$ – *underwater, adj* «підводний»; *under-deck, adj* «підпалубний», що перекладаються на українську мову за допомогою термінів з префіксом *під-*. Ці терміни мають загальне значення «такий, що знаходиться під тим, що позначає твірна основа». За словотвірною моделлю $Pr + n \rightarrow Adv$ утворено прислівник *underway, adv* «на ходу, на шляху до, попутний, виконуваний (із судна) на ходу». Похідні терміни моносемантичні, пишуться із транспонуючим префіксом *under-* разом і через дефіс. У терміносистемі навігації знаходимо ще декілька термінів із транспонуючим префіксом *up-* – 8 одиниць (4,5%). Префіксально-конверсивні терміни утворені за трьома словотвірними моделями: $Pr + v \rightarrow N$ – *uptake, n* «димохід, вивід, перегони»; *upkeep, n* «ремонт, догляд, утримання, зберігання, спостереження»; $Pr + n \rightarrow Adv$ – *upwave, adv* «проти напрямку бігу хвиль»; *upwind, adv* «проти вітру (напряму)»; *upsea, adv* «проти напрямку бігу хвиль»; *upstream, adv* «вгору за течією, проти потоку, розташований за течією»; *upswell, adv* «назустріч хвилі»; $Pr + adj \rightarrow N$ – *upright, n* «колона, сторчова підпора». Префіксально-конверсивні терміни із префіксом *up-* перекладаються описово або сполученням слів «проти», «вгору», «назустріч».

Вивчення семантики аналізованої лексики показало, що більша частка, а саме 74%, містить у своїй смисловій структурі другорядні значення з інших термінологічних полів, не пов'язаних із морською термінологією. Наявність таких значень у смисловій структурі термінологічних одиниць вказує на контакти досліджуваних слів із лексичними одиницями інших пластів лексики англійської мови [1, с. 4]. Наявність серед проаналізованих термінів одиниць з однорідним складом компонентів і різнорідним складом смислової структури, на думку Л. В. Александровської, свідчить про різний ступінь автономності навігаційної лексики, яка є частиною загальнолітературної мови [1, с. 16]. Кількісна перевага серед досліджуваної лексики термінологічних значень, які належать до інших, ніж навігаційна, сфер, свідчить про не випадковість цього явища. Створення нових лексичних одиниць шляхом семантичного переосмислення, яке є одним з видів лексичної деривації, є поширеним видом деривації в термінотворенні. А. В. Бардєєв зазначає, що в термінології часті випадки термінологічної омонімії, коли один і той самий термін входить у різні терміносистеми [3, с. 67]. Так, термін *overstock, v* у загальноновживаній мові має значення «завалювати товарами (магазин, ринок)» і зустрічається в трьох терміносистемах, однак стрижневе значення «надмірності» простежується у всіх галузях, наприклад, у терміносистемі навігації «пускати в озеро надто велику кількість риби», у сільському господарстві «надмірно концентрувати поголів'я на

одиноці площі», в економіці «робити занадто великі запаси, затоварювати» у цих терміносистемах. Утворення терміна *abase*, в відбулось у процесі термінологізації слова загальноновживаної лексики *abase*, в «принижувати, знижувати», специфічний семантичний відтінок притаманний йому у військовій терміносистемі «понижувати в чині, принижувати», у навігації: «стихати, спускати (прапор, вітрила)». Оскільки 74 % усіх досліджуваних одиниць мають такі зв'язки, це явище можна вважати закономірним для англійських навігаційних термінів.

Наявність, у досліджуваних терміносистемах, термінів, які мають одну й ту ж кореневу морфему, але які різняться афіксами, створює термінологічну паронімію [10, с. 68], наприклад, у навігації й фізиці з однією кореневою морфемою *zero* функціює два запозичених префікси *non-* і *sub-*: *non-zero*, *adj* «відмінний від нуля, ненульовий», таке ж значення має термін у терміносистемі математики *non-zero*, *adj* «відмінний від нуля», навігаційний термін *subzero*, *adj* «розташований нижче нуля, від'ємний» також зустрічаємо у терміносистемі фізики з тим самим значенням. Отже, термінологічна паронімія й омонімія характерні для терміносистеми навігації і є доволі поширеним явищем серед лексичного корпусу термінологічних одиниць. Словотвірний аналіз похідних термінів свідчить про перевагу префіксально-конверсивного утворення нових слів за моделлю $Pr + n \rightarrow Adj$ і конверсивного словотворення за моделлю $N \rightarrow V$. Також необхідно зазначити, що процеси взаємодії префіксації й конверсії при утворенні терміноодиниць є найбільш словотворчими стосовно терміноідів, тобто термінів-прикметників і термінів-дієслів. Конверсивним і префіксально-конверсивним похідним притаманні такі шляхи розвитку термінологічних значень, як конверсія різних частин мови, семантично пов'язаних між собою, багаторазовість дії конверсії, а також реконверсія переносних значень.

Дослідження транспонуючих префіксів, твірних основ і словотвірних моделей префіксально-конверсивних термінів, вивчення паронімії, омонімії, синонімічності й полісемантичності термінів в англійській терміносистемі навігації дозволяє виявити тенденції й механізми процесів термінотворення сучасної англійської мови, й способи перекладу термінів на українську мову.

1. Александровская Л. В. Семантика термина как члена общелитературной лексики (на материале английской морской терминологии): Автореф. дис... канд. филол. наук. – М., 1973. – 24 с.
2. Алексеева А. Л. Вариативность терминосистемы (на материале англоканадской терминологии орнитофауны): Автореф. дис... канд. филол. наук. – К., 1987. – 17 с.
3. Барандеев А. В. Основы научной терминологии: Уч. пособ. – М.: Из-во МГАП «Мир книги», 1993. – 92 с.
4. Бондаренко И. В. Английская терминология мореходства как предмет филологического исследования: Автореф. дис... канд. филол. наук. – М., 1992. – 24 с.
5. Городилов В. В. Структурно-семантические характеристики английской терминологической системы фитопатологии и защиты растений: Автореф. дис... канд. филол. наук. – Калинин, 1986. – 16 с.
6. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка. – М.: Высш. шк., 1989. – 126 с.
7. Завгороднев Ю. А. Скандинавизмы в словарном составе английского языка (на материале заимствованной лексики древней поры): Автореф. дис... канд. филол. наук. – Одесса, 1981. – 24 с.
8. Ильин Ю. В. Проблема территориальной вариативности в терминологии (ономасиологическая и лексико-семантическая характеристика спортивной терминологии в английском языке): Автореф. дис... канд. филол. наук. – М., 1980. – 25 с.
9. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. 2: Термінологічні і жанрово-стилістичні труднощі. – К.; Кременчук, 1999. – 251 с.
10. Квитко И. С., Лейчик В. М., Кабанцев Г. Г. Терминоведческие проблемы редактирования. – Львов: Вища шк., 1986. – 151 с.
11. Коновалова Е. Д. Сопоставительный этимологический и контекстуальный анализ термина и обиходного слова в английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук. – Л., 1964. – 21 с.
12. Англо-русский морской технический словарь. Около 50 000 терминов. / Сост. П. А. Фаворов – М., 1977. – 931 с.
13. Англо-русский океанографический словарь. / Сост. Горский Н. Н., Горская В. И. – М.: Гостехиздат. 1957. – 292 с.
14. Сорокин А. И., Трибуц Г. В. Англо-русский словарь по навигации, гидрографии и океанографии. Около 25 000 терминов. – М.: Воениздат, 1984. – 463 с.
15. A New English Dictionary on Historical Principles / Ed. J. A. H. Murray. – Oxford, 1888–1933 (Vol. I–XII). (NED).